

- Densamme: "Die Paradoxie der Rationalisierung. Zum Verhältnis von ‚Ethik‘ und ‚Welt‘ bei Max Weber", i *Zeitschrift für Soziologie*, Jg 5 (1976)
- Densamme: "Einführung in die Max Weber Gesamtausgabe", i *Prospekt der Max Weber Gesamtausgabe* [Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck), 1981]
- Tenbruck, Friedrich H: "Das Werk Max Webers", i *KZfSS*, Jg 27 (1975)
- Densamme: "The problem of thematic unity in the works of Max Weber", i *The British Journal of Sociology*, Vol XXXI (1980), no 3
- Weber, Max: *Critique of Stammer* (London & New York: Macmillan & Free Press, 1977, transl and introd by Guy Oakes)
- Densamme: Roscher and Knies: *The Logical Problems of Historical Economics* (London & New York: Macmillan & Free Press, 1976 transl and introd by Guy Oakes)
- Densamme: *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology* (New York: Bedminster Press, 1968, transl by Roth, Guenther & Wittich, Claus m fl)
- Densamme: *Staatssoziologie* (Berlin: Duncker & Humblot, 1956, mit einer Einführung und Erläuterungen hrsg von Johannes Winckelmann)
- Densamme: *The Methodology of the Social Sciences* (New York: Free Press, 1949, transl and ed by Shils, Edward & Finch, Henry)
- Densamme: samt *WuG*, *GARS* o s v – se förkortningslistan nedan:

Förkortningar:

- Webers skrifter:
E & S eller *ES* = *Economy and Society*
GARS = *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*
MWG = *Max Weber Gesamtausgabe*
PEKA eller *PE* = *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* (svensk översättning av Agne Lundquist, Lund: Argos 1978)
WEWR = *Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen* (ingår, precis som *PEKA*, i *GARS*)
WuG = *Wirtschaft und Gesellschaft*
 Övrigt: *KZfSS* = *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*

Centralförbundet för socialt arbete – en ny påminnelse

Centralförbundet för socialt arbete (CSA) som tillkom 1903 var under tioårsperioden före första världskriget ett centrum för utredningar, idéer och förslag i svensk socialpolitik – helt privat, i liten skala och utan annan auktoritet än de ledande personernas kunskaper, uppslagsrikedom och företagsamhet.

CSA låg bakom reformer inom socialvård och arbetarskydd, tog initiativ till kuratorsverksamhet vid sjukhus och rättshjälp för obemedlade, lät göra utredningar i bostadsfrågor och arbetslöshetsfrågor och satte i gång de första kurserna för socialt verksamma personer (det hette inte socialarbetare på den tiden). Kurserna kulminerade i inrättandet av vårt första socialinstitut, "Institutet för social och kommunal utbildning och forskning" i Stockholm, vilket började sin verksamhet 1921.

Bestående resultat blev det också av de organisationer som CSA tog initiativ till. Viktigast är Svenska fattigvårdsförbundet (1906, senare Socialvårdsförbundet), Svenska stadsförbundet (1907) och Landskommunernas förbund (1919). Alla tre har numera förenats i Kommunförbundet.

CSA övertog också den redan 1901 av GH von Koch startade *Social Tidskrift* som utkom till 1917.

Det ligger i sakens natur att CSA var en mycket känd institution under sina glansdagar i början av seklet. När sedan dess uppgifter i stor utsträckning övertogs av nyinrättade statliga organ (tex socialstyrelsen) och dess reformförslag genomfördes, kom det mera i skymundan. 1923 övergick det till att bli enbart ett samarbetsorgan för andra centralorganisationer på det sociala området och 1952 till att huvudsakligen stimulera till social forskning med hjälp av donationsmedel. Bland insatser under senare tid kan nämnas utgivandet av "Social årsbok" 1939–1954.

Sedan lång tid har CSA sällan eller aldrig nämnts i den offentliga debatten. Det har blivit historia. I KJ Höjers *Svensk socialpolitisk historia* (1952) får förbundet en god presentation. Dess ställningstaganden refereras också i olika avhandlingar, tex undertecknads Folkpensioneringen i Sverige (1960) och Sven-Ola Lindebergs *Nöd hjälp och samhällsneutralitet* (1968). I den senare anläggs också vissa statsvetenskapligt teoretiska aspekter.

Vid 70-årsjubileet 1973 utarbetades en historik (tryckt 1974) av Gunnar Boalt och Ulla Bergryd med närmast sociologisk utgångspunkt. Historiken kompletterades året därpå med en jämförelse med andra organisationer, författad av Gunnar Boalt och flera andra författare. Där görs bl a intressanta personhistoriska iakttagelser.¹

Till 80-årsjubileet har Sven-Ola Lindeberg författat en skrift på 80 sidor om CSA och arbetslöshetspolitiken. Där återges på nytt en del fakta och synpunkter rörande förbundets allmänna verksamhet. Men huvudsakligen handlar den – som titeln antyder – om CSA:s betydelse för arbetslöshetspolitiken – och vice versa. Den nya boken bygger till största delen på avhandlingen från 1968 men har kompletterats med synpunkter från Boalt och andra författare.²

Lindebergs nya skrift är väl disponerad och skriven på ett ledigt språk. Den ger en god karakteristik av verksamheten, visar att CSA inte var en intresseorganisation eller ens en sammanhållen idéorganisation. Det var mera en allmän "opinion group" än en verklig "promotional group" för att anknyta till gängse gruppteoretiska termer. Dess inflytande grundade sig framför allt på den ledande kretsens nära "access" till ledande politiska instanser, bl a genom att flera av dem fick inflytelserika ställningar eller politiska positioner under 1910-talet.³

Lindeberg behandlar utförligt och initierat "CSA-kretsens" inställning till arbetslöshetspolitiken och hur denna inställning förändrades från en allmän reformvänlighet under 1910-talet till ett utpräglat "borgerligt" ställningstagande under 1920-talet, i klar motsatsställning till LO och de socialdemokratiska regeringarna. Under den första perioden låg CSA bakom den första arbetslöshetsräkningen, den kontinuerliga arbetslöshetsstatistiken, en utredning om arbetslöshetsförsäkring samt riksdagsbeslutet angående reglering av offentliga arbeten i konjunkturutmätningens syfte.⁴ Mot detta kontrasterar starkt den strama "AK-politiken" under 1920-talet med delvis samma personer som ledande aktörer. Detta har Lindeberg utförligt skildrat i den ovan nämnda doktorsavhandlingen.

Någon egentlig förklaring till omsvängningen ger inte Lindeberg. Men en sådan hade i själva verket getts av Höjer redan 1952.⁵ Höjer visar hur ideologin hos de ledande var en välgörenhet "von oben". Av konservativa kritiker kallades de ofta "röda" men de var som Höjer säger "så främmande för alla socialistiska och även mera radikala socialpolitiska tankegångar som gärna är möjligt".⁶ Man ansåg tex att socialt arbete inte borde avlönas. Den som ägnade sig åt sådant borde helst vara förmögen.⁷

CSA-kretsens stora patos var "folkuppfostran". Fattigvården borde enligt Ebba Pauli vid den stora fattigvårdskongressen 1906 "vara ett moment av betydelse i ett folks moraliska utvecklingshistoria. Är den icke det är den förfelad."⁸ Det var överklassens uppgift att uppfostra den råa massan, framför allt till sparsamhet och självförsörjningsvilja. I konsekvens härmed motarbetade man införandet av folkpensioner. Dessa skulle ju minska fattigvårdens möjligheter till uppfostrande insatser.⁹

Mot CSA-ideologin stod redan 1906 socialdemokratin. Hjalmar Branting vände sig i en skrift, utgiven av den konservativa studentföreningen Heimdal (!) mot föreställningen att det väsentliga i sociala reformer var att uppfostra individerna. Det var samhällets organisation och inte minst dess socialpolitik som behövde nya ledstjärnor. "Den fria konkurrensens lyckobringande följder, oviljan mot samhällets intervention i och reglering av enskilda medborgares ekonomiska företag, hela betraktelsesättet 'envar sin egen lyckas smed', hur främmande och föråldrat och – varför icke säga ut ordet? – hur ytligt förefaller det oss icke nu som en ledstjärna i socialpolitik! Vi tillåta oss dra på munnen när miljonärer ge oss recept på konsten att bli rik genom arbetsamhet och sparsamhet – –. Vi börja lite till mans inse att olyckliga sociala massföreteelser när allt kommer omkring måste ha andra grunder än sådana som kunna avhjälpas genom predikan av individuella dygder."¹⁰

Lindeberg drar vissa paralleller mellan CSA och den engelska sammanslutningen Fabian Society.¹¹ Han understryker att det fanns skillnader men har inte fått fram att Fabian Society på ett helt annat sätt gick in för en samhällsomdanande politik. Det stod närmare Branting än Ebba Pauli. Att som Lindeberg skriver "de liberalt orienterade torde ha varit i majoritet" inom CSA är ett understatement. Bland de ledande fanns visserligen, som Lindeberg påpekar, de tidvis socialdemokratiska Palmstierna och Järte, men de var båda på olika sätt "en man för sig" för att citera Järtes levnadstecknare¹² och gick snart andra vägar.

CSA:s ideologiska bakgrund kan ges ytterligare belysning genom att studera dess tillkomst. Märkligt nog har ingen av dem som skrivit om denna gått till samtida källor. Eftersom protokollet från de första åren gått förlorade vid en flyttning har man nöjt sig med uppgifterna i CSA:s minnesskrift till 25-årsjubileet 1928. Där får man bara reda på att fröken Gerda Meyerson kommit på idén under en promenad 1902 och så småningom sammankallat intresserade personer till en diskussion i februari 1903, vilket i sin tur resulterade i att CSA konstituerades i juni samma år.¹³

Att detta inte riktigt stämde framgår av en uppgift i den 1929 utkomna jubileumsskriften för Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN, numera CAN).¹⁴ Författaren åberopar det då ännu existerande protokollet från det första mötet och påpekar att detta tydligen inte använts av författaren till CSA:s minnesskrift. Enligt protokollet hade förslaget om en ny sammanslutning framställt vid ett möte som anordnats av Föreningen för välgörenhetens ordnande (FVO). Mötets syfte skulle närmast vara att vinna nya medhjälpare i FVO:s verksamhet.¹⁵

Förslagsställare var enligt protokollet direktören för CFN August Ljunggren, senare liberal riksdagsman.

Han blev tillsammans med bl a de senare CSA-ledarna G H von Koch och Gerda Meyerson med i en kommitté som föreslog namn och stadgar för den nya organisationen. CFN var förebild för både namn och stadgar enligt CFN:s historiker.¹⁶

Om man söker efter ännu existerande samtida källor finner man bl a ett pressmeddelande som publicerades i Stockholms dagstidningar den 5 juni 1903.¹⁷ Där står det att FVO i december 1902 hade inbjudit intresserade personer till en diskussion om "behovet af utbildning för socialt arbete". Vid denna hade Gerda Meyerson redogjort för erfarenheter från en studieresa till Berlin, där kurser för socialt verksamma personer hållits. I början av året hade sedan representanter för en del föreningar deltagit i ett sammanträde där en förslagskommitté tillsattes (namnen uppräknas). Den 3 juni bildades enligt denna kommittés förslag CSA.

En annan samtida källa är FVO:s årsberättelse för 1902–1903, vilken är tryckt. Där står det bl a:

"En diskussionskomité har under arbetsåret på byrån anordnat möten för överläggning om frågor som sammanhånga med FVO-arbete. Efter en sådan diskussion rörande behovet af social utbildning för dem som hafva sin verksamhet inom välgörenhetsområdet, tillsattes en komité med uppdrag att söka få till stånd en sammanlutning af föreningar med socialt syfte, hvilka kunde gemensamt verka för beredande af upplysning åt alla dem, som vore villiga att upptaga någon gren af det sociala arbetet. Ett tjugotal föreningar inbjödos att sända representanter för att överlägga om saken och efter ett par möten på Centralbyrån bildades i juni 'Centralförbundet för socialt arbete'.¹⁸

Av de samtida redogörelserna framgår att Gerda Meyerson 25 år senare något överdrev sin egen betydelse eller åtminstone tonade ner andras. Det finns ingen anledning betvivla att hon var den som först kom upp med idén, men när man vet mera om den allmänna bakgrunden förstår man bättre den välgörenhetsideologi som trots allt präglade CSA.¹⁹ Drivkraften var de "bättre situerade" medkänsla, inte solidaritet. Verksamheten skulle bedrivas *för* folket, inte *av* folket.

När sedan "folket" tog makten genom det demokratiska genombrottet 1918–1921 och bildligt talat Branting segrade över Ebba Pauli, var det naturligt för CSA:s ledande personer att reagera negativt. Arbetarrörelsens solidaritetsmoral var inte deras. Arbetslöshetskommissionen dominerades av CSA-kretsen (Huss, Järte, von Koch, Ebba Pauli). 1923 års konfliktdirektiv, som avstängde arbetslösa från understöd om det bröt ut konflikt inom arbetsområdet eller om de vägrade ta arbete som strejkbrytare, ligger ideologiskt i linje med traditionen från seklets början. Mot den bakgrunden blir "omsvängningen" i arbetslöshetspolitiken naturlig. Men

samtidigt förlorade CSA sin ledande ställning i svensk socialpolitik, inte bara inom arbetslöshetskommissionen.

Åke Elmér

Noter

- ¹ *Boalt, Gunnar och Bergryd, Ulla*, Centralförbundet för socialt arbete. Ett kapitel svensk socialpolitik. 1974.
- De socialpolitiska centralförbunden*. En jämförande studie. Gunnar Boalt m fl. 1975.
- ² *Lindeberg, Sven-Ola*, CSA och arbetslöshetspolitiken. 1983.
- , Nödhjälp och samhällsneutralitet. Svensk arbetslöshetspolitik 1920–1923. 1968.
- Bland anlitade arbeten särskilt *Wirén, Agnes*, G H von Koch. Banbrytare i svensk socialvård. 1980.
- ³ Åberopade arbeten bl a *Truman*, The Governmental Process. 1951 och *Potter*, Organized Groups in Britain National Politics. 1961.
- ⁴ Beträffande arbetslöshetspolitiken under 1910-talet hänvisas till *Öhman*, Svensk arbetsmarknadspolitik 1900–1947 (1970), *Edebalk*, Arbetslöshetsförsäkringsdebatten (1975) och *Unga*, Socialdemokratien och arbetslöshetsfrågan (1976).
- ⁵ *Höjer, Karl-Johan*, Svensk socialpolitisk historia. 1952. Ej citerad av Lindeberg.
- ⁶ *Höjer*, a a s 37 ff.
- ⁷ Det är betecknande att när G H von Koch i Social Tidskrift 1903 (s 63) omnämde planerna på det som senare blev CSA, talade han om behovet av utbildning för personer "som sakna fast sysselsättning men äro oberoende" och som vill ägna sig åt socialt arbete.
- ⁸ Citerat efter *Höjer*, a a s 62. Föredraget är tryckt i CSA:s skriftserie Fattigvård och folkförsäkring, serie II nr 2.
- ⁹ *Elmér, Åke*, Folkpensioneringen i Sverige, s 37 ff.
- ¹⁰ Citerat efter *Höjer*, a a s 63. Tryckt i *Svensk Politik*, Föreningen Heimdals föreläsningar läsåret 1905–1906 XII. Arbetarfrågan av *Hjalmar Branting*.
- ¹¹ *Lindeberg*, a a (1983) s 17.
- ¹² *Anderson, Ivar*, Otto Järte – en man för sig. 1965.
- ¹³ *Minnesskrift*. Centralförbundet för socialt arbete 1903–1928. 1928. s 13. Gerda Meyerson (1866–1929) var just exempel på en "oberoende person utan fast anställning" som ägnade sig åt socialt arbete utan ersättning. Hon kom från en välbärgad judisk familj och lade ner mycket arbete på att förbättra bostads- och arbetsförhållanden för industriarbetarskor i Stockholm. Hon gav ut flera böcker, t ex Svenska hemarbetsförhållanden (1907) och Kvinnorna i industrien (1909). Artiklar i Nordisk Familjebok, 2 uppl av G H von Koch och i Svensk Uppslagsbok av Ester Lutteman.

- ¹⁴ Centralförbundet för nykterhetsundervisning 1901–1926. *Jubileumsskrift*. Författare var Ernst J Lundqvist, socialdemokratisk journalist och kommunalpolitiker i Stockholm.
- ¹⁵ Föreningen för välgörenhetens ordnande (FVO), som stiftades 1889 och fortfarande existerar, har till ändamål att i Stockholm verka för ett ordnat samarbete mellan enskilda personer och stiftelser och den offentliga socialvården när det gäller understöd till behövande. Den har en centralbyrå som ger råd åt dem som vill donera till välgörande ändamål eller ge bidrag åt enskilda. Den för ett register över understödstagare från olika välgörenhetsfonder för att undvika dubbla understöd m m. Genom donationer kan den också själv ge bidrag till institutioner och enskilda.
- ¹⁶ a a s 25 ff. Att Boalt/Bergryd förbisett Ljunggrens insatser kan delvis bero på att denne inte representerade CFN utan en nykterhetsförening. CFN betraktades som en sidoordnad centralorganisation och var inte medlem i CSA förrän efter omorganisationen 1923.
- ¹⁷ Likalydande notiser i Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter och Social-Demokraten. Även i Social Tidsskrift 1903, s 203.
- ¹⁸ FVO. Årsberättelse 1902–1903 s 15 ff. Det bör noteras att just utbildning var en huvudsak från början. Socialinstitutet var en logisk kulmination av denna verksamhet.
- ¹⁹ Ordet "välgörenhet" får dock inte tolkas som individuella allmosor till de fattiga, även om sådana inte fördömdes. CSA-kretsen tänkte sig en mera organiserad hjälp- och reformverksamhet.